

3. Bölgesel Bir Örgütlenme

Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunmasına İlişkin Barselona Sözleşmesi

BÖLGESEL
BİR
ÖRGÜTLENME

1976 yılının 16 Şubat günü, İspanya'nın Barselona kentinde, "Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunmasına İlişkin Sözleşme" ile iki protokol ve ekleri, Akdeniz'de kıyısı olan ülkelerin imzalarına açıldı. Akdeniz, ilk çağdan beri, çevresinde gelişip serpilen Doğu ve Batı uygarlıklarının en önemli geçim kaynağı olmuştur. Ancak, Cebelitarık Boğazı ve Süveyş Kanalı dışında okyanuslarla bağlantısı bulunmayan bu kapalı denizin, özellikle son yüzyılın biriktirdiği endüstri artıkları, gemilerden ve uçaklardan dökülen zararlı maddeler nedeniyle, hızlı bir kirlenme sürecine girdiği gözlenmiştir.

Barselona Sözleşmesi, Akdeniz çevresinin, "...ekonomik, toplumsal, sağlık ve ekinsel değerlerini benimseyerek, bu ortak kalıtın, günümüzdeki ve gelecekteki kuşakların yararlanması için korunmasını.." amaçlıyordu. Ulaşım yolları, karasularının açıklığı, kıta sahanlığı gibi bölgesel uyumsuzlukların, Akdeniz'i kurtarmaya yönelik bu girişimi daha başlangıçta çıkmaza sokmaması için, sözleşmenin 3. maddesinde, siyasal çekişmelerin çözümü, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konferansı'na bırakılıyor, anlaşmaya katılan ülkelere, "...şimdiki ve gelecekteki istemlerini, hukuksal görüşlerini..." saklı tutma güvencesi veriliyordu. Böylece insancıl ve bilimsel bir işbirliği düzeyinde tutulan Barselona Sözleşmesi'ni aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 18 Akdeniz ülkesi benimseyerek ek protokolleri ile birlikte imzaladılar. 13 Ekim 1980 günlü 2328 sayılı yasa ile onaylanan sözleşme, Türk iç hukuku yönünden de bağlayıcı bir belge niteliğe ulaştı.

Sözleşmenin 3. maddesinde, "...yaşayan varlıklara zarar verici, insan sağlığını tehlikeye koyucu, balıkçılık ve denizcilik çalışmalarını kısıtlayan, deniz suyunun niteliğini düşürücü ve

yararlanma olanaklarını azaltıcı..." madde ve enerjinin deniz ortamına katılması, "kirlenme" olarak tanımlanıyor. Genel yükümlülükleri açıklayan 4. maddede ise, üye ülkelerin, "...Akdeniz Bölgesi'nde deniz çevresinin korunmasını, daha iyi duruma getirilmesini sağlamak üzere, kirlilikten korunma, kirliliği azaltma ve kirlilikle savaşım için gerekli tüm önlemleri..." almakla ödevli oldukları belirtiliyor. Bu arada, karalardan gelen kirlenme nedenleri de unutulmamış. Sekizinci maddede, "...kendi sınırları içindeki ırmaklar aracılığıyla dökülen, kıyılarda bulunan kuruluşlar veya karadaki herhangi bir kaynaktan dışarıya akan kirliliği önlemek ve azaltmak..." için, sözleşmeye katılan ülkelerin çaba göstermeleri isteniyordu. Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunmasına İlişkin Sözleşme, katılan ülkelerin bilimsel ve teknik işbirliği içinde olmalarını özendiriyor, kirlenmenin izlenmesini, kirlenmelerin neden oldukları zararları gidermelerini öngörüyor, bu doğrultuda bazı yöntemler geliştiriyordu.⁸

Sözleşme'nin öngördüğü karşılıklı denetim yöntemine göre, imzacı devletlerden birinin ülkesinden kaynaklanan boşaltım, daha başka Akdeniz devletlerinin çıkarlarını doğrudan etkileyen olumsuz sorunlara yol açarsa, protokolü onaylayan devletlerden birisinin yada birkaçının istemiyle, uygun bir çözüme ulaşmak için görüşmelere başlanacaktır. Görüşmeler, uyuşmazlığa yol açan sorunun temelinde yatan kara kökenli boşaltımların sınır aşan etkilerinin azaltılması için alınabilecek önlemlere, oluşan zararları gidermek için yapılabilecek karşılıklı yardım biçimlerine ışık tutacaktır. Eğer görüşmeler yoluyla uygun bir çözüm bulunamazsa, ilgili yanlardan birinin istemi üzerine uyuşmazlık konusu, iki yılda bir tüm yanların katılımları ile yapılan olağan toplantıya götürülecektir. Buraya kadarki süreç, ülkeler arasında ortak çalışma yöntemlerinin saptanmasını öngörmesi açısından önemlidir. Ancak toplan-

⁸ Dinç, Güney, Barselona Sözleşmesi ve Gökova, *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Aralık 1984.

tıda, uyuşmazlığın yanlarına uygun bir çözüme ulaşabilmeleri için yalnızca öneriler getirilmektedir. Toplantının, uyuşmazlığın çözümü açısından bağlayıcı kararlar alma yetkisi bulunmamaktadır. Eğer ilgili yanlar bu görüşmeler sonucunda uygun bir çözüme ulaşamazlarsa, Barselona Sözleşmesi'nde yer alan uyuşmazlıkların çözülmesi konusundaki barışçı yöntemlere başvurabileceklerdir⁹

Sözleşme'nin 22. maddesinin 2. bendine göre yanlar, uyuşmazlığı, "...ortak kabul yöntemi ile..." Protokol'ün A ekindeki hakem kurulunun çözümüne götürebileceklerdir. Aynı maddenin 3. bendine göre de devletler, belli bir olaya ve zamana bağlı olmaksızın verecekleri genel nitelikteki bildirimlerle "zorunlu hakemlik" yöntemini benimseyebilirler. Ek A bölümünde oldukça güvenli bir hakemlik yöntemi yer almaktadır. Ancak bu yola gidilebilmesi, her koşulda ilgili ülkelerin istemlerine bağlıdır. Genel veya özel bir bildirimde bulunmayan devlet, istemi dışında hakem kurulunda yargılanamaz.

Barselona Sözleşmesi'nde olduğu gibi isteğe bağlı çözüm yöntemleri içeren çok sınırlı sayıdaki özel düzenlemeler dışında, çevre sözleşmelerinin hemen tümü, etkili ve sonuç verici doğrudan başvuru yöntemlerini benimsememiştir.

4. Kapitalist Ekonominin Çevreye Bakışı

Doğal etkenler bir yana bırakılırsa, çevresel kirliliğin başlıca sorumluları insanlardır. Ancak bu konuda üretim ve tüketim süreçlerinden kaynaklanan bazı ayrımlar yapmak gerekiyor. Bireysel kirlenmenin en yaygın biçimi, kişisel ve evsel atıkların hiçbir işlemde geçirilmeden doğaya bırakılmasıdır. Genellikle organik maddelerden oluşan bu tür atıkların, zaman içinde etkilerinin kendiliğinden azala-

⁹ Sav, 146.